

Sanna Kurronen

KOHTALOKKAAT KOROTUKSET

Palkkasopimukset on avattava,
jotta massatyöttömyydeltä vältytään

- Palkat kasvavat Suomessa kilpailijamaita nopeammin. Kilpailukyvyn rapautuminen uhkaa johtaa yhä laajempaan tuotannon alasajoon ja työttömyyteen. Näin suuren sokin iskiessä talouteen palkkojen tulisi joustaa alaspäin.
- Isku kohdistuu pahiten nuoriin, joilla ei ole vielä vakiintunutta asemaa työmarkkinoilla. He eivät saa ensimmäistä työpaikkaansa tai jatkoa määräaikaiselle työsuhteelleen. Niin näyttää jo käyneen, sillä palkkasumma on pudonnut lähinnä alle 30-vuotiailla.
- Alkuvuonna tehtyjen sopimusten avaaminen ja nollakorotukset palkkoihin olisivat myös työntekijöiden etu.
- Paikallisen sopimisen lisääminen pitäisi ottaa osaksi hallituksen työllisyyspakettia. Paikallisesti voitaisiin sopia alemmista palkankorotuksista esimerkiksi sillä ehdolla, että työpaikkoja säästyy.

Kilpailijamaita nopeammin nousevat palkkakustannukset lisäävät tuotannon alasajoja ja irtisanomisia Suomessa. Pahimmalta voidaan kuitenkin vielä välttyä, jos sallitaan joustot palkoissa ja aiemmin neuvotellut sopimukset avataan. Se olisi koko yhteiskunnan etu.

Palkkaneuvottelujen ajankohdan kanssa kävi huono tuuri, kun reiluista korotuksista sovittiin juuri ennen talouden romahdusta pandemian iskiessä. Samasta ilmiöstä meillä on kokemusta jo reilun kymmenen vuoden takaa. Juuri ennen vuonna 2008 alkanutta maailmanlaajuista finanssikriisiä Suomessa oli sovittu noususuhdanteen huipulla kilpailijamaita suuremmista palkankorotuksista. Kilpailukyky rapautui. Sen seurauksia maksettiin yhä kilpailukyky sopimuksen muodossa vuonna 2016.

Tällä kertaa on pystyttävä parempaan, jotta Suomi on mukana maailmantalouden nousussa

heti, eikä vuosikymmenen viiveellä. Muuten meillä on edessämme uusi menetetty vuosikymmen.

Liian suuret palkankorotukset

Suomen talous romahti vuoden 2020 ensimmäisellä puolikkaalla reilut kuusi prosenttia vuoden 2019 loppuun verrattuna.¹ Työttömiä oli heinäkuussa jo lähes 50 000 vuodentakaista enemmän.² Työttömyys uhkaa edelleen nousta nopeasti, kun osa lomautuksista muuttuu irtisanomisiksi. Teollisuuden vaikeimmat ajat ovat todennäköisesti vasta edessä, kun tilauskirjat ovat tyhjentyneet nopeasti. Luottamusindikaattorit viittaavat vaikeuksiin syksyn aikana sekä teollisuudessa että rakentamisessa.³

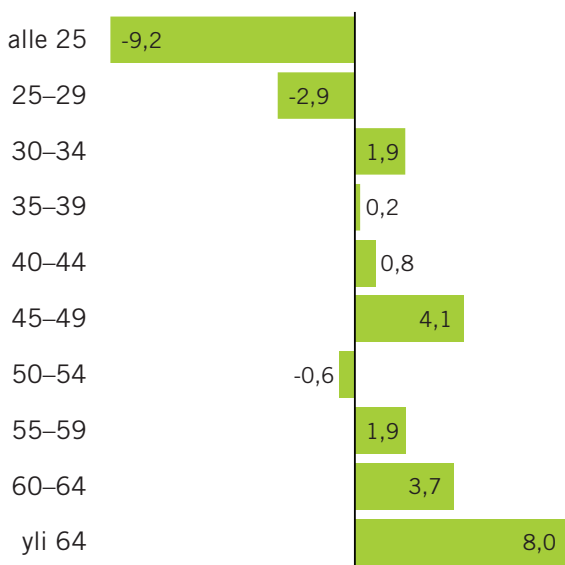
Kuluttajahintojen nousu on tuoteverojen korotuksista huolimatta pysynyt hitaana, heinäkuussa hinnat nousivat 0,6 prosenttia vuodenta-

kaisesta.⁴ Euroalueella kuluttajahinnat olivat elokuussa jopa laskussa. Suuria palkankorotuksia ei siis voi perustella ainakaan ostovoiman ylläpitämisen tarpeella. Silti palkankorotukset vuosille 2020–2021 ovat reilun kolmen prosentin suuruisia.

Liian suuret palkankorotukset vauhdittavat työttömyyden kasvua. Näin suuren sokin iskiessä talouteen palkkojen tulisi joustaa alaspäin.⁵ Suomen tapauksessa edes palkankorotuksia ei todennäköisesti laajassa mittakaavassa saada peruttua, jolloin työttömyys kasvaa. Erityisesti isku kohdistuu nuoriin, joilla ei ole vielä vakiintunutta asemaa työmarkkinoilla. He eivät saa ensimmäistä työpaikkansa tai jatkoa määräaikaiselle työsuhteelle. Niin näyttää jo käyneen, sillä palkkasumma on pudonnut lähinnä alle 30-vuotiailla (Kuvio 1).

Vientikilpailukyyn rapautumisen myötä työttömyys voi jäädä globaalin suhdannetilanteen korjautuessaan koholle, mikäli Suomen talous ei pääse uuteen nousuun mukaan. Suomelle tärkeissä kilpailijamaissa, Saksassa ja Ruotsissa, neuvotteluja palkankorotuksista lykättiin keväällä, kun koronakriisi iski. Ruotsissa neuvotteluja käydään lokakuussa, ja sitä odotellessa palkkojen nousu on hidastunut voimakkaasti.⁶

Kuvio 1. Palkkasumman kehitys ikäluokittain (%)*

* Heinäkuun palkkasumman muutos vuosien 2020 ja 2019 välillä.
Lähde: Helsinki GSE.

Ruotsin etuna on myös oma valuuttakursi, jonka heikkeneminen auttaa kilpailukykyyn. Saksassa neuvottelut jätetään mahdollisesti kokonaan väliin ja poikkeamat keskitetysti sovitusta palkankorotuksista ovat joka tapauksessa usein huomattavia. Suomen Pankki on varoittanut työvoimakustannusten nousevan Suomesa selvästi kilpailijamaita nopeammin. Suomen kustannuskilpailukyky uhkaa heikentyä vuosien 2020–2021 aikana jopa neljä prosenttia suhteessa tärkeimpiin kilpailijamaihin.⁷

Kilpailukykyä voi kuitenkin olla syytä parantaa, vaikkei sen romahtaminen olisikaan välitön uhka. Suomi tarvitsee kasvua ja työllisyyttä, joita muun muassa vienti voi vauhdittaa. Kilpailukykyä voidaan parantaa joko kohottamalla kustannuksia hitaammin kuin kilpailijamaissa tai kohottamalla työn tuottavuutta nopeammin kuin kilpailijamaissa.⁸ Kaikki valitsisivat mieluummin jälkimmäisen tavan, mutta siihen ei valitettavasti ole nopeasti tepsivää varmaa keinoa. Siksi koronakriisistä nousemiseksi olisi syytä hillitä työvoimakustannusten nousua.

Paikallinen sopiminen Suomessa

Paikallisen sopimisen sallivien työehtosopimusten piirissä tyypillisiä sovitavia asioita ovat työaikoihin liittyvät kysymykset. Esimerkiksi säännöllisestä työajasta, ruokatunnin kestosta ja lomarahasta muuttamisesta vapaaksi voidaan usein sopia paikallisesti.^a

Teknoliateollisuuden työehtosopimuksessa on enemmän paikallisen sopimisen piirissä olevia asioita kuin monella muulla alalla. Esimerkiksi palkankorotukset voidaan teknologia-alalla toteuttaa työehtosopimuksen mukaista pienempinä ja ylityökorvauksista voidaan jossain määrin sopia työehtosopimuksesta poiketen.

Paikallinen sopiminen ei ole kuitenkaan pääosin mahdollista järjestäytymättömissä yrityksissä, joita valtaosa yrityksistä on. Myös monet asiat, muun muassa lomaltapaluurahat ja pekkasvapaat, ovat useimmiten sopimisen ulkopuolella.

Sovittavien asioiden laajentaminen ja paikallisen sopimisen käytäntöjen yleistyminen toisivat tarvittavia joustoja työpaikoille. Mitä joustavammin yritykset voivat sopia työehdoista työpaikoilla, sitä varmemmin uudet ja kasvavat yritykset myös uskaltavat palkata ensimmäiset työntekijänsä.

^a Makkula ym. (2015).

Nykyjärjestelmä liian jäykkä

Euroon liittyminen on muuttanut selvästi palkkaneuvottelujen merkitystä Suomen kilpailukyvyille, kun valuuttakurssi ei enää joustaa. Maa, jonka palkat ovat jäykempiä kuin muissa rahaliiton maissa, menettää kilpailukykyään merkittävästi suhteessa niihin rahaliiton maihin, joiden palkat ovat joustavampia.⁹ Suomessa palkat ovat harvinaisen jäykät ja yritykset sopeutuvat suhdanteiden heikkenemiseen irtisanomisilla.¹⁰ Suhdanneluotoinen työttömyys voi muuttua rakenteelliseksi, mikäli työttömyysjaksot pitkittyvät, työttömien osaaminen rapautuu ja työnantajat alkavat hyljeksiä pitkään työttöminä olleita työnhakijoita.

Työmarkkinaosapuolet osoittivat erinomaisesta toimintavalmiutta koronasokin ensimmäisessä vaiheessa, kun lomautuksia joustavoitettiin ja työttömyysturvaa vahvistettiin. Lomautukset ovat jälleen olleet yrityksille toimiva sopeutumiskeino kysynnän romahtaessa ja auttaneet monissa yrityksissä pahimman kriisin yli. Lomautukset eivät kuitenkaan auta kääntämään kehitystä, kun markkinoita menetetään kilpailukyvyyn heikkenemisen takia. Jos tuotanto ei kohonneilla työvoimakustannuksilla ole kilpailukykyistä, ainoa vaihtoehto on tuotannon alasajo ja irtisanomiset.

Työttömyyden nousu on todennäköisesti edessä aloilla, joilla yleiskorotukset on jo lyöty

kiinni eikä neuvotteluvaraa ole. Kun palkat eivät joustaa, työllisyys joustaa. Siksi alkuvuonna tehtyjen sopimusten avaaminen ja nollakorotukset palkkoihin olisivat myös työntekijöiden etu.

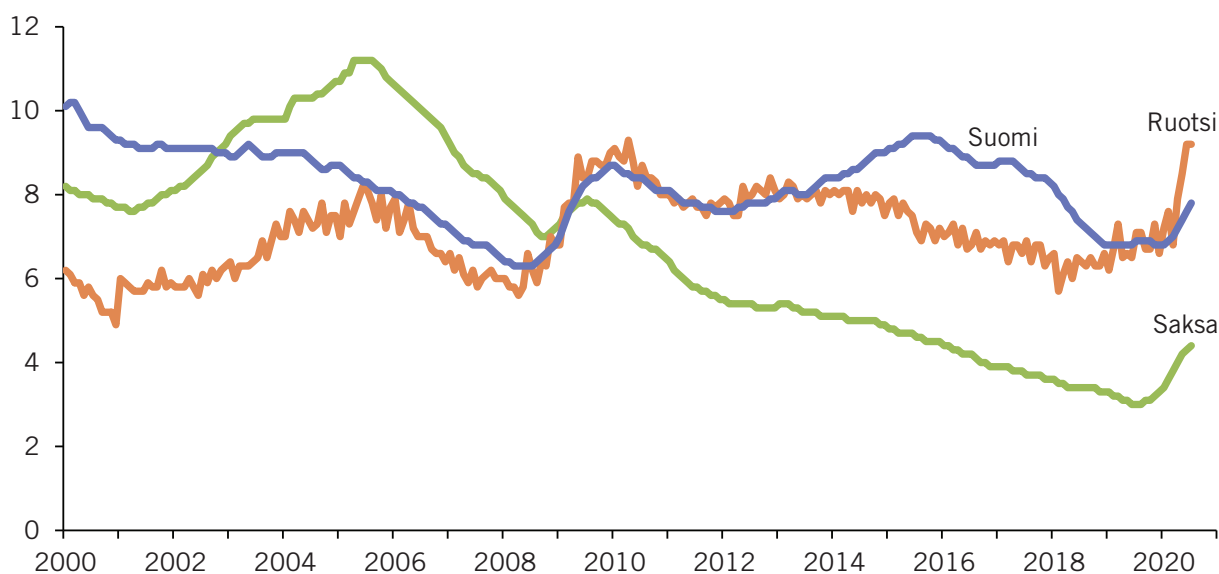
Saksassa palkkaneuvotteluissa näyttää pääosassa olevan työllisyyden vahvistaminen, kun Suomessa keskitytään palkankorotuksiin työllisyyden kustannuksella. 2000-luvulla Saksan työttömyyden lasku on ollut vakuuttavaa, eikä edes finanssikriisi saanut kuin pienen nytkähdyksen ylös työttömyydessä (Kuvio 2). Saksassa keskitetysti sovitusta palkankorotuksista sovitaan usein toisin työpaikoilla. Tähän olisi monella alalla mahdollisuudet myös Suomessa.

Vielä on mahdollista välttää kustannuskilpailukyvyyn romahtaminen, vaikka selvää heikkenemistä todennäköisesti nähdään. Vaikka työehtosopimuksia ei saataisi kokonaan avattua ja palkankorotusta vuodelle 2021 peruttua, monilla aloilla voidaan paikallisesti sopia liittotasoa alhaisemmista palkankorotuksista. Teknologiateollisuus voisi näyttää esimerkkiä. Se on suurena vientialana jo valmiiksi näyttänyt palkankorotusten suuntaa.

Teknologiateollisuudessa on jo kokemusta työaikoihin liittyvien joustojen sopimisesta paikallisesti. Kokemusta voidaan hyödyntää siinä yhteydessä, kun loppuvuodesta on tarkoitus tarkastella seuraavan vuoden palkankorotusten edellytyksiä.

Menetetty vuosikymmen uhkaa toistua.

Kuvio 2. Työttömyysaste Suomessa, Saksassa ja Ruotsissa (%)

Lähde: Eurostat.

Todennäköisesti palkankorotuksia ei kuitenkaan saada lähellekään nollalinjaa edes aloilla, joilla sopimukset mahdollistaisivat yleiskorotuksia alhaisemman tason.

Siinä tapauksessa menetetyt kustannuskilpailukyvyyn korjaaminen lykkääntyy tuleville vuosille, jolloin sitä voi vähitellen korjata kilpailijamaita alhaisemmilla korotuksilla. Sillä välin tosin työttömyys on Suomessa ehtinyt kasvaa tarpeettoman korkeaksi, ja kasvu jää hitaaksi. Finanssi-kriisiä seurannut menetetty vuosikymmen, jolloin talous ei palannut kriisiä edeltävälle tasolle, uhkaa toistua (Kuvio 3).

Paikalliselle sopimiselle laaja tuki

Jotta seuraavassa talouskriisissä emme olisi jälleen samassa tilanteessa, muutoksia palkanmuodotukseen on tehtävä nyt. Koronakriisin seurauksena on syytä pikaisesti laajentaa paikallisen sopimisen mahdollisuutta myös muille aloille ja järjestäytymättömiin yrityksiin.

EVAn Arvo- ja asennetutkimuksen mukaan noin puolet suomalaisista pitää työpaikkaa oikeana paikkana palkankorotuksista sopimiseen. Noin kolmannes on sitä mieltä, että palkoista on paras sopia liittotasolla ja 14 prosenttia pitää valtakunnallista tupoa sopivimpana tapana.¹¹

Paikallisen sopimisen lisääminen pitäisi ottaa osaksi hallituksen työllisyyspakettia. Käytännössä paikallisesti voitaisiin sopia alemmista palkankorotuksista esimerkiksi sillä ehdolla, että työpaikkoja säästyy. Avauslausekkeita olisi syytä ottaa tulevaisuudessa mukaan niillä aloilla, joilla liittotasoin sopimuksista ei voida nykyisten työehtosopimusten puitteissa joustaa taloustilanteen muuttuessa.

Sairaasta miehestä Euroopan tähdeksi

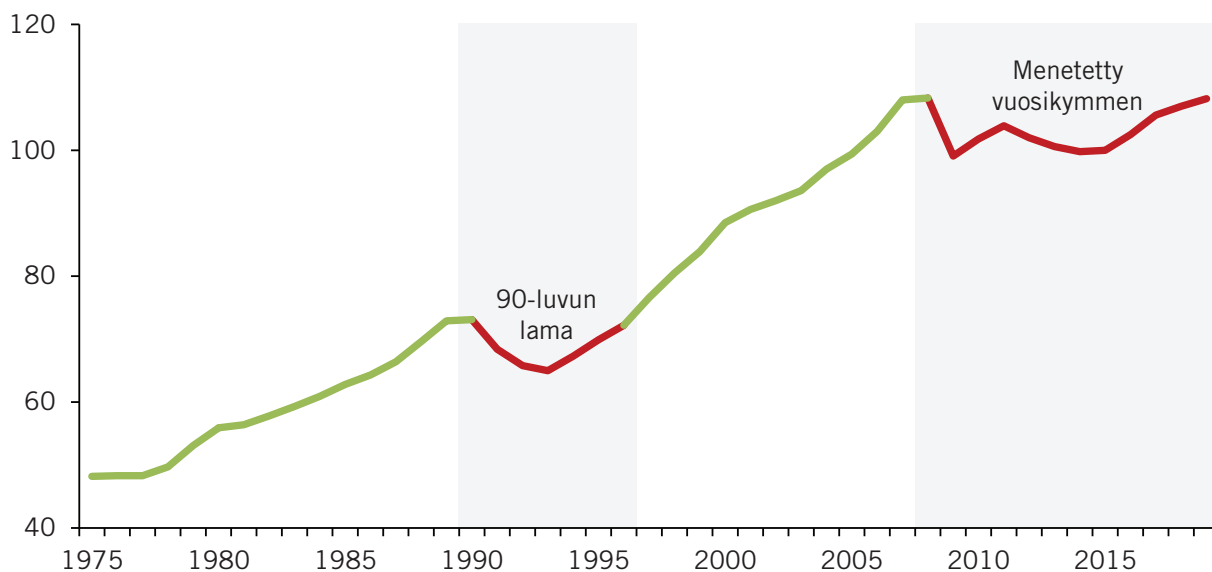
Joustava sopiminen työpaikoilla on ollut pääsääntönä Saksassa aina 1990-luvun lopulta alkaen, kun työehtosopimukseen otettiin mukaan niin sanotut avaamislausekkeet. Avaamislausekkeiden perusteella työehdoista voidaan sopia osin toisin kuin työehtosopimuksessa on päätetty. Avaamislausekkeiden käyttö on hyvin yleistä, esimerkiksi vuonna 2010 niiden käytöstä oli sopinut 58 prosenttia yrityksistä.^a

Paikallisen sopimisen mahdollistama joustavuus on ehkä jopa tärkein tekijä Saksan talouden nousun taustalla 2000-luvulla.^b Yritykset sopeutuvat nopeasti muuttuneisiin suhdanneolosuhteisiin, kun työehdoista sovitaan pitkälti yritystasolla.

^a Kauhanen (2015).

^b Dustmann ym. (2014).

Kuvio 3. Reaalinen bruttokansantuote henkeä kohden (2010=100)

Talous pääsi vuoden 1990 tasolle vasta vuonna 1997 ja lähes vuoden 2008 tasolle vasta vuonna 2019. Vuodet 2017–2019 ennakkotieto.

Lähde: Tilastokeskus.

Huoli työnantajien mahdollisuudesta sanella ehdot paikallisissa palkkaneuvotteluissa ei näytä perustellulta. Paikallisen sopimisen idea on sopia osapuolten välillä, ja jos sopimukseen ei päästä, noudatetaan liittotasolla sovittuja ehtoja. Saksassa työehtosopimusten avauslausekkeita on tyypillisesti käytetty työajoista tai palkoista sopimiseen. Hyvin menestyvät yritykset sopivat paikallisesti enemmän työajoista, taloudellisissa vaikeuksissa olevat palkoista.¹² Avauslausekkeilla on 2000-luvulla ollut merkittävä rooli Saksan kilpailukyvyn parantumisessa.¹³

Nyt olisi otettava seuraava askel pandemian aiheuttaman talouskriisin hoidossa. Kuinka kilpailukykyä vahvistetaan maailmantalouden yhä kamppaillessa koronataantumassa? Miten varmistetaan, että seuraava suljettava tehdas sijaitsee mieluummin jossain muualla kuin Suomessa? Kun hallitus on kyvytön ratkaisemaan näitä haasteita, työmarkkinaosapuolilla olisi mahdollisuus näyttää Suomen järjestelmän toimivuus. Koronakriisi uhkaa muuttua kustannuskilpailukyvyn kriisiksi. Työpaikoilla on nyt tehtävä se, mikä voidaan, tilanteen pelastamiseksi.

Viitteet

- 1 Tilastokeskus (2020a).
- 2 Tilastokeskus (2020b).
- 3 Elinkeinoelämän keskusliitto (2020).
- 4 Tilastokeskus (2020c).
- 5 Kauhanen (2019).
- 6 Spector (2020).
- 7 Kajanoja (2020).
- 8 Maliranta (2014).
- 9 Kangasharju ym. (2020).
- 10 Vainiomäki (2020).
- 11 Metelinen (2019).
- 12 Kauhanen (2015).
- 13 Dustmann ym. (2014).

Kirjoittaja

Sanna Kurronen on EVAn ekonomisti.

Lähteet

- Dustmann, C., Fitzenberger, B., Schönberg, U. ja Spitz-Oener, A. (2014). From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy, *Journal of Economic Perspectives*, 28 (1): 167–88.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2020). Elinkeinoelämän luottamus palautuu hitaasti, <https://ek.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2020/08/27/elinkeinoelaman-luottamus-palautuu-hitaasti/> (haettu 9.9.2020).
- Helsinki GSE (2020). Tilannehuoneen raportti 27.08.2020 – viimeisimmät kehityskulut työmarkkinoilla, kotitalouksissa ja yrityksissä, <https://www.helsinkigse.fi/corona/tilannehuoneen-raportti-27-08-2020-viimeisimmat-kehityskulut-tyomarkkinoilla-kotalouksissa-ja-yrityksissa/> (haettu 9.9.2020).
- Kajanoja, L. (2020). Työn hinnan nousun ennustetaan vaimenevan Suomen ulkopuolella, *Euro&talous*, <https://www.eurojatalous.fi/fi/2020/artikkelit/tyon-hinnan-nousun-ennustetaan-vaimenevan-suomen-ulkopuolella/> (haettu 9.9.2020).
- Kangasharju, A., Kauhanen, A., Koski, H., Kuusi, T., Maczulskij, T., Puonti, P., Ropponen, O., Valkonen, T. ja Virtanen, H. (2020). Muistioita hallitukselle – Talouspolitiikan linjaus syksyllä 2020, *Taloustieto Oy*, <https://www.etla.fi/julkaisut/muistioita-hallitukselle-talouspolitiikan-linjaus-syksylla-2020/> (haettu 9.9.2020).
- Kauhanen, A. (2015). Mitä paikallinen sopiminen muuttaa? *Etlä Muistio No 39*.
- Kauhanen, A. (2019). Osaavan työvoiman tarjonta ja työmarkkinat, teoksessa Honkapohja, S. ja Vihriälä, V. (toim.) (2019). Suomen kasvu – Mikä määrää tahdin muuttuvassa maailmassa? *Taloustieto Oy*, Helsinki.
- Makkula, J., Rytkönen, A. ja Vanhanen, R. (2015). Työehtosopimusten paikallinen sopiminen, *Suomen Yrittäjät*.
- Maliranta, M. (2014). Kilpailukykyongelma, tuottavuus ja palkat, <https://www.etla.fi/ajankohtaista/kolumnit/kilpailukykyongelma-tuottavuus-ja-palkat/> (haettu 9.9.2020).
- Metelinen, S. (2019). Parempaan palkan perässä – Työpaikkakohtainen sopiminen pelottaa ja houkuttaa, *EVA Analyysi No 78*.
- Spector, S. (2020). Sweden Macro Review: Sharp drop in wage growth, <https://corporate.nordea.com/article/59659/sweden-macroreview-sharp-drop-in-wage-growth> (haettu 9.9.2020).
- Tilastokeskus (2020a). Bruttokansantuote supistui 4,5 prosenttia edellisestä neljänneksestä, http://www.stat.fi/til/ntp/2020/02/ntp_2020_02_2020-08-28_tie_001_fi.html (haettu 9.9.2020).
- Tilastokeskus (2020b). Työllisten määrä väheni ja työttömyys kasvoi heinäkuussa, http://www.stat.fi/til/tyti/2020/07/tyti_2020_07_2020-08-25_tie_001_fi.html (haettu 9.9.2020).
- Tilastokeskus (2020c). Inflaatio heinäkuussa 0,6 prosenttia, https://www.stat.fi/til/khi/2020/07/khi_2020_07_2020-08-14_tie_001_fi.html (haettu 9.9.2020).
- Vainiomäki, J. (2020). The development of wage dispersion and wage rigidity in Finland, *Finnish Economic Papers*, *Finnish Economic Association*, vol. 29(1), 1–32, Spring, <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/> (haettu 9.9.2020).

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on elinkeinoelämän ajatuspaja, jonka tavoitteena on edistää suomalaisen yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun.

EVA Arviot esittelevät ajankohtaisia ideoita ja keskustelunaiheita. Arvioiden kirjoittajat vastaavat esitetyistä mielipiteistä, jotka eivät välttämättä edusta EVAn kantaa.

Arviot löytyvät EVAn kotisivuilta www.eva.fi.

ISSN 2342-074X (PDF)